

GEKTOR MALONING “SANS FAMILLE” ASARIDAGI BOSH QAHRAMONLAR KLASSIFIKATSIYASI

Tursunmuratova Dilnoza Turamuratovna

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston

Milliy universiteti, Fransuz filologiyasi kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada badiiy asarlardagi ijobiy va salbiy qahramonlar tasniflanadi va ular ruhiyatining tarjimasida ochib berilishi tadqiq qilinadi.

Kalit so‘zlar: yozuvchi uslubi, yozuvchi niyati, ruhiyat, ijobiy, salbiy qahramon

Аннотация: В статье классифицируются положительные и отрицательные персонажи художественной литературы и исследуется, как раскрывается их психика в переводе.

Ключевые слова: стиль писателя, замысел писателя, менталитет, положительные и отрицательные персонажи

Abstract: The article classifies positive and negative characters in fiction and examines how their psyche is revealed in translation.

Key words: writer's style, writer's intention, mentality, positive and negative characters

Bosh vazifasi insonshunoslik bo‘lmish badiiy adabiyotda psixologik tasvir borasida yozuvchilarning “qalamlari” bir birlaridan farq qiladi. “Psixologik tasvir turli ko‘rinishlarga ega boiishi mumkin. - deb yozadi N.G.Chernishevskiy. - Bir yozuvchini xarakterning qirralari ko‘proq qiziqtiradi, ikkinchisi ijtimoiy munosabatlar va maishiy to‘qnashuvlarning xarakterlarga ta’siri bilan qiziqadi; uchinchisi hislar bilan faoliyat orasidagi aloqaga, to‘rtinchisi ehtiroslar tahliliga, beshinchisini esa “qalb dialektikasi”qiziqtiradi”.

Yozuvchi uslubining shakllanishida uning qaysi tabaqa o‘quvchilariga mo‘ljallab yozishi ham katta ahamiyatga ega. Masalaning muhim tomoni shundaki, haqiqiy realistik asarda biz faqat alohida qahramonlarning xarakterinigina emas, yozuvchining o‘ziga xos ichki dunyosini ham his qilamiz. Busiz asardagi hayot tasviri bizga to‘liq yetib kelmaydi.

"Uslub atamasini keng va tor ma'noda tushunish mumkin. Uslub- keng ma'noda yozuvchi ijodidagi g'oyaviy-badiiy xususiyatlar birligi, tor ma'noda ifoda usuli ma'nosini bildiradi. Keng ma'noda tushuncha ijodkorning dunyoqarashi, badiiy asardagi g'oyalar, syujet va xarakterlar doirasi, badiiy tasvir vositalari tili va boshqalarni qamrab oladi.

Yozuvchi uslubi ijodning o'ziga xos xususiyatlarigina emas, balki hayotga munosabat, adabiyotning vazifasini anglash jihatidan bir-biriga yaqin bo'lgan yozuvchilarning

ijodidagi o'xshash g'oyaviy-badiiy xususiyatlar ham ba'zan uslub deb yuritiladi. Biroq bu jihatlar yaqin bo'lgan yozuvchilar g'ururini aniqroq qilib adabiy oqim deb atash mumkin.”

“Uslub termini adabiyotshunoslik bilan bir qatorda tilshunoslikda ham qo'llaniladi. Yozuvchi badiiy asar yaratarkan uning o'ziga xos uslubi badiiy asarning barcha elementlarida namoyon bo'ladi. Asar syujeti, kompozitsiyasi, tili g'oyasi har bir elementida namoyon bo'ladi. Uslubni san'atkor asarining problematikasida, asar materialini tanlay bilishida, obrazlar sistemasida, xarakterlar yaratishda, konflikt tanlashida uning yechimida, muallif niyatini asar syujetga singdira bilishida ko'rish mumkin.”

Badiiy adabiyotning ajralmas bir bo'lagi bo'lgan bolalar adabiyoti o'ziga xos xususiyati bilan o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalashga katta xizmat qiladi. Bolalar adabiyoti haqida so'z borganda mashhur fransuz romannavisi Gektor Malo (Hector Malot 1830-1907) esimizga tushadi. Gektor Malo 1830-yil 20-mayda Ruandan (Rouen) uzoq bo'lmagan Buy (La Bouille) qishlog'ida notarius oilasida dunyoga kelgan. Uning otasi beva bo'lib, ikkinchi marta bir kapitanning beva ayoliga uylangan. Ularning birinchi turmushidan har ikkalasida ikkitadan farzandlari bo'lib, Gektor esa ularning ikkinchi turmushidan bo'lgan kenjatoyi edi. Otasi juda qattiqqo'l va jiddiy bo'lgan, aksincha, onasi mehribon, maslahatgo'y, ko'ngli ochiq ayol bo'lib, belanchakdagi o'g'liga sayohatlar haqida hikoyalar aytib berar edi. U hikoyalar ta'sirida o'tkir didli bo'lib voyaga yetdi. U o'zining birinchi “les Amants” nomli romanini onasiga bag'ishlagan. G. Malo oltmishdan ortiq romanlar muallifidir. Bolalarga atalgan eng mashhur romanlari: “Romain Kalbris”, “En famille”, “Le Mousse”, “Sans Famille”.

Uning asarlari barchaga - kattalarga, kichiklar va o'smirlarga bag'ishlangan. Uning romanlari dunyoning o'nlab tillariga tarjima qilingan. Gektorning 1878 yilda nashr etilgan “Sans famille” qissasi yozuvchiga katta shuhrat keltirdi. Bu qissa o'zbek tiliga ham o'girilgan. Qayerlardadir tarjimalar asliyatdan amalga oshirilgan bo'lsa, qayerlardadir vosita tillar orqali tarjima qilingan. 1965 yil Surayyo Saydalieva tomonidan o'zbekcha tarjima qilingan “Sayoq truppa” ham vosita til orqali, ya'ni asarning 1960 yil Qozog'iston Davlat nashriyoti tomonidan chop etilgan ruscha nusxasidan amalga oshirilgan. Mazkur tadqiqotda mana shu asar bosh qahramonlarining asarda tutgan o'rni, xarakterining tasnifi bilan tanishib chiqamiz. Biz G. Maloning “Sans famille” romanidagi protagonist personajlarni tahlil qildik.

Gektor Malo bolalarning hayoti, sarguzashtlari va kechinmalari haqida soddagina hikoya qilib, ularning ruhiyatini ochishda oddiy va haqqoniy usul qo'llab, yosh qahramonlarni qurshab turgan voqelikning realistik tasvirini yaratadi. Bolalar tuyg'ularining pokligi va sho'xliklarini tasvirlash adib uchun ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Yozuvchi tasvirlagan olamda inson faqat bolaligi va o'smirligida qalb pokligini,

tuyg‘ularining samimiyligi va sofligini saqlab turadi, vaqt o‘tishi bilan bu hislatlar so‘nishi sir emas.

Dehqon, shaxtyor, sayoq aktyo‘rlar, tovlamachilar va sof vijdonli kishilar - hammasi umumiy fo‘nni tashkil qiluvchi personajlar bo‘lib, shu bilan bir vaqtda ular mustaqil holda ham kitobxonda katta qiziqish tug‘diradi. “Sans famille” “Sayoq truppa” kapitalistik mamlakatdagi xalqning og‘ir hayotini tasvirlovchi asardir. Hozirgi davr bolalari uchun xuddi ana shu tomonlari ahamiyatli.

Gektor Maloning “Sans famille” asari Remi ismli bolaning hayoti va sarguzashtlari haqida hikoya qiladi. Remi uzoq vaqt ota-onasi kimligini bilmaydi va yetim boladek birovlarning eshigida yuradi. U Parijning ko‘chalariga tashlab ketilgan va bir dehqon uni uyiga olib kelib, 8 yoshida uni Vitalis ismli sayoq yuradigan komediyachiga sotib yuboradi. Shu bilan ularning birgalikdagi Fransiya bo‘ylab sarguzashtlari boshlanadi. Asar oxirida u o‘zining haqiqiy oilasini topadi. “Sans famille” shunday asarki uning sahnasida ko‘plab personajlar katta ro‘l o‘ynaydi, uning qahramonlari bilan tanishib olsak, Remi - topib olingan bola; Vitalis - Jero‘m Barberendan Remini sotib olgan sayoq musiqachi; Matiya - Remining eng yaqin do‘sti, u Remiga haqiqiy oilasini topishda yordam bergan; Barberen xonim - Remini boqib olgan onasi; Milligan xonim - Remining haqiqiy onasi; Liza - soqov qizcha, Remining rafiqasi; Aken - bog‘bon Remini parvarish qilgan ; Jero‘m Barberen - Remini sayyor akrobat Vitalisga sotgan; makkor Jeyms Milligan - Remining amakisi; shavqatsiz Grafoli, vijdonsiz Driskollar oilasi va boshqalar... Shular bilan bir qatorda bu asarda hayvonlar - maymun Joli-Coeur , itlar - Capi, Dolce va Zerbino ham katta e‘tibor bilan tasvirlang.Ular ham qissaning teng huquqli ishtirokchilaridir. Hayvonlar obrazi esda oson saqlanib qoladi. Ayniqsa bu baroq Kapiga taalluqli. Kitobxon Remining hayotini e‘tibor bilan kuzatib borarkan, u bilan mamlakat bo‘ylab fikran sayohat qiladi va fransuz xalqining hayoti, o‘sha vaqtdagi urf-odatlar haqida ko‘p narsani bilib oladi. G. Malo Remi va uning do‘stlari yashayotgan jamiyatda pul hukmronligini ko‘rsatib beradi. Boyishga intilish kishilarni daxshatli jinoyatga boshlaydi. Kitob qahramonining taqdirini ham ko‘p jihatdan ana shu sharoit belgilaydi. Boylikni qo‘lga kiritishga intilish oila, qarindoshlik aloqalari, burj, oliy janoblik tushunchalaridan ustun turadi. Jeyms Milligan bunga yorqin misol bo‘la oladi. U akasining boyliklariga ega bo‘lish uchun akasining vorislari - jiyanlaridan nima qilib bo‘lsa ham qutilish yo‘llarini izlaydi. Jiyanlaridan biri - bu Artur jismoniy jihatdan nimjon bola. Uning amakisi Jeyms jiyaning o‘limini kutib yashaydi. Ammo yana bir jiyan Remi uni ko‘proq tashvishlantirardi. Shuning uchun ham manfur Driskol yordamida Remini ota-onasidan o‘g‘irlab ketadi.

Adib bu asarda xususiy mulkchilik davridagi hamma narsa sotib olinadigan va sotiladigan narsalar kabi bolalarni ham sotishlarini va sotib olishlarini tasvirleydi. Remi ham uning do‘sti Matiya ham sotib yuborilgan. Sotib olgan odam esa uni

kaltaklashga och qo'yishga tahqirlashga o'zini haq deb biladi. Shu sababdan doim och va kaltak zarbidan titrab yuradigan Matiya shifoxonaga tushishni o'zi uchun katta baxt deb hisoblaydi. Sog'lom va baquvvat Remi esa o'rnidan tura olmaydigan, ammo doim to'q va g'amxo'r onasi bo'lgan Arturga havas qiladi.

Oila, Remining tasavvuricha, ota-ona muhabbati va g'amxo'rligining mujassamigina emas, balki mustahkam tayanch, og'ir va shavqatsiz hayot musibatlaridan himoyachi hamdir.

Romandagi ko'p voqealar xalqning ayanchli ahvolini ko'rsatadi va kapitalistik illatlarni fosh qiladi. Shaxtyo'rlarning ish sharoiti juda og'ir, o'z mehnati bilan kun kechiradigan kishilar ertangi kuniga ishonchsizlik bilan qarashadi. Mehnat qobiliyatini yo'qotgan Barberen nafaqa olishni orzu ham qila olmaydi. Korxonada xo'jayinining ham davlatning ham uning taqdiri bilan ishi yo'q. mehnatkash Aken xonavayron bo'lganida unga hech kim yordam qo'lini cho'zmaydi. Aksincha, u oldin tuzilgan shartnomaga binoan olgan qarzini vaqtida to'lamagani uchun qamoqqa tushadi. Politsiya, sud, qamoq - hammasi oddiy kishilarga qarshi qaratilgan. Vitalisning qamoqqa olinishi bunga yorqin misol bo'la oladi. “Tartib saqlovchi” politsiyachi u bilan arzimagan narsa uchun janjal qiladi, qamoqqa oladi, sud esa begunoh muzikachini qamoq jazosiga mahkum qiladi. Vitalisning taqdiri burjuaziya jamiyatida kishilarni haqiqiy xizmatiga qarab qadrlamaslikni ko'rsatuvchi ishonchli dalil desak adashmaymiz. Bu burjuaziya olamida iste'dodning halok bo'lishini ko'rsatuvchi voqealardan biridir. Bir vaqtlar mashhur qo'shiqchi bo'lib hammaning hurmatini qozongan, ovozi bo'g'ilib qolgach, sayoq hayot kechirishga majbur bo'ladi, ochlik va qashshoqlikda o'lib ketadi.

Romandan Fransiyaning oddiy kishilarining ayanchli hayotini ko'rsatuvchi va kishilar taqdirini chin insoniy fazilatlar emas, balki pul va unvon, amal qiladigan burjuaziya jamiyatining basharisini fosh qiluvchi ko'plab misollar keltirish mumkin.

G. Malo asari Fransiya xalqining kapitalistik davrdagi hayotini o'rganishdagi kitobdir. Bu asar yozilganiga ancha vaqt bolgan bo'lsa ham so'qqabosh bolaning hayoti va sarguzashtlari haqida, kapitalistik jamiyatda oddiy kishilarning ayanchli taqdiri haqida haqqoniy hikoya qiluvchi bu kitobni kitobxonlar zo'r qiziqish bilan o'qiydilar.

Ijobiy obrazlarga - Remi, Vitalis, Barberen xonim, Matiya, Lizani kiritishimiz mumkin.

G. Maloning “Sans famille” romanini Surayyo Sayidaliyeva tarjimasini bilan solishtirib o'rganamiz. Asar bosh qahramoni Remi o'zini asrab olinganligini bilmay hamma qatori o'zining onasi bor deb o'ylab yurgan.

“Je suis un enfant trouvé. Mais, jusqu'à huit ans, j'ai su que, comme tous les autres enfants, j'avais une mère, car, lorsque je pleurais, il y avait une femme qui me serrait si doucement dans ses bras en me berçant, que mes larmes s'arrêtaient de couler. Jamais je ne me couchais dans mon lit sans qu'une femme vint m'embrasser, et, quand le vent de décembre collait la neige contre les vitres blanchies, elle me prenait les pieds

entre ses deux mains et elle restait à me les rechauffer en me chantant une chanson, dont je retrouve encore dans ma mémoire Pair et quelques paroles. Quand j’avais une querelle avec un de mes camarades, elle me faisait conter mes chagrins, et Presque toujours elle trouvait de bonnes paroles pour me consoler ou me donner raison.”

Gektor Maloning hikoya uslubi turli badiiy priemlarga boy, “Sans famille” romanidagi ko‘plab dramatik - fojeaviy va kulgili - sahnalarda adib dialog usulini tanlaydi. Chunki dialoglar asarda har bir qahramonning xarakterini, ruhiyatini, o‘y-orzularini ifodalaydi, o‘zining jo‘shqinligi, ma‘nodorligi, qisqaligi va ixchamligi bilan diqqatni jalb qiladi.

Tarjimada:

“Men tashlandiq bola ekanman. Lekin sakkiz yoshga kirgunimcha buni bilmasdim, boshqa bolalar kabi mening ham onam bor deb yurardim. Negaki, yig‘laganimda bir ayol mehribonlik bilan meni bag‘riga bosib yupatar, shunda ko‘z yoshlarim darrov tinib qolardi. Kechqurun o‘rnimga yotganimda bu ayol tepamga kelib peshonamdan o‘pard, sovuq qish paytlarida esa qo‘shiq aytib o‘tirib, qo‘llari bilan sovuqotgan oyog‘imni isitardi, uning usha paytlarda aytgan ashulalari hali-hali esimda. Dalada sigir boqib yurganimda momaqaldiroq bo‘lib qolsa, u menga peshvoz chiqar, yomg‘irdan pana qilmoqchi bo‘lib jun yubkasini boshim bilan yelkamga tashlardi. Men unga o‘z qayg‘ularim, o‘rtoqlarim bilan janjallashganim to‘g‘risida gapirib berardim, u esa bir-ikki og‘iz shirin gap bilan meni tinchlantirar, nasihat qilardi.”

Asliyatdagi ko‘p narsalar o‘zbekcha tarjimada tushirilib qoldirilgan. Chunki o‘zbekcha tarjima vosita tili orqali tarjima qilingan, “en me berçant” so‘zi rus tilida tushurib qoldirilganligi sababli o‘zbekcha tarjimada ham aks etmagan va natijada “meni bag‘riga bosib yupatar” kabi tarjima qilingan. Zero, fransuz tilidagi “bercer”, vosita tilida “баюкат”, o‘zbek tilida esa “alla aytib uxlatmoq” kabi ma‘noni beradi. Shu sababli “bir ayol mehribonlik bilan meni bag‘riga bosib yupatardi “bir ayol meni bag‘riga bosib ohista tebratar” ma‘nosida o‘girmoq maqsadga muvofiq bo‘ladi va amaliyotga to‘g‘ri keladi. Bu ayolning bolaga bo‘lgan mehrini aniq ifoda etadi va aynan shuning uchun ham Remi (asar qahramoni) shu “bir ayolni o‘z onasi deb o‘ylagan.

Asliyatdagi “Quand j’avais une querelle avec un de mes camarades, elle me faisait conter mes chagrins, et Presque toujours elle trouvait de bonnes paroles pour me consoler ou me donner raison.” O‘zbekchaga “Men unga o‘z qayg‘ularim, o‘rtoqlarim bilan janjallashganim to‘g‘risida gapirib berardim, u esa bir-ikki og‘iz shirin gap bilan meni tinchlantirar, nasihat qilardi.” Bu yerda Remi onasiga shikoyat qilmayapti, aksincha, Barberen oyi uning muammolarini surishtiryapti. Buning ahamiyati juda katta, chunki bu kitobxon ko‘z o‘ngida Remining xarakterini buzib ko‘rsatadi, uni chaqma-chaqar va arzanda qilib qo‘yadi. Bu misollardan ko‘rinib turibdiki Barberen oyi kichkintoyi Remini juda yaxshi ko‘radigan, mehribon onadir. Remi asrab olingan bola ekanligini bilganida ham uni bag‘riga bosib yupatadi.

Mana bu misolda ko'rishimiz mumkin:

“Oh ! pas à l'hospice, m'écriai-je en me cramponnant à elle ; mère Barberin, pas à l'hospice, je t'en prie !

- Tu n'iras pas, mais à une condition, c'est que tu vas tout de suite dormir. Il ne faut pas, quand il rentrera, qu'il te trouve éveillé. Et, après m'avoir embrassé, elle me tourna le nez contre la muraille. J'aurais voulu m'endormir ;

- Xo'p, bermayman, lekin shu shart bilanki, sen hoziroq yotib uxlaysan. Jerom qaytib kelib, sening uyg'oq ekaningni ko'rishini istamayman. Oyim peshonamdan o'pib, yuzimni devor tomonga o'girib qo'ydi. Men tezroq uxlashni xoxlardim. Lekin nihoyatda hayajonlanganimdan anchagacha uxlay olmadim.

Tarjimada:

“O, faqat yetimxonaga emas! — deb qichqirdim unga yopishib olib.— o'tinib so'rayman, oyijon, meni yetimxonaga bermang!

Yo'q, bolaginam, sen u yerga bormaysan. Men buning evini qilaman. Jerom toshyurak odam emas, g'am-tashvish, nochorlik uni shunga majbur qilyapti. Biz ishlaymiz, sen ham ishlaysan. Siz nimani xohlasangiz, o'shani qilaman. Faqat yetimxonaga bermang.

G. Maloning “Sans famille” romanidagi barcha o'brazlarni salbiy yoki ijobiy emas balki murakkab o'braz sifatida tasniflash mumkin. Asar qahramonlari o'zlari yashayotgan ijtimoiy muhitning aks ettiradilar. Ularning insoniy ruhiyati ijtimoiy hayotning hosilasi sifatida qaralishi mumkin, shunday bo'lsada, haqiqiy insoniy tuyg'ular mana shunday qiyin sharoitda yuzaga chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Чернишевский Н.Г. Поли. собр. соч., в 15 томах, т. 3. -М.: Госкомиздат, 1997. - С.423.
2. К. Quranboyev. Adabiyot nazaryasi. Nukus.; 2012. 25-bet
3. G. Malo. “Sayoq truppa”. 1965. 9-bet
4. Malot Hector. Sans famille. - Quebec : BeQ. La Bibliotheque electronique du Qu6bec, Collection *A tous les vents*. Volume 9 : version 1.2 Edition de reference Le Livre de Poche. - P.7-8.